

VÁRSZEGI TIBOR

A magyar tánc igazsága¹

Ha körbetekintünk a különféle művészeti ágak utóbbi néhány évtizedben megszületett interpretációi között, azt tapasztalhatjuk, hogy főleg a képzőművészetben és az irodalomban, kisebb részben a film-, színház-, tánc- és zeneművészetben a korábbi leíró, tehát ismeretelméleten alapuló strukturalista megközelítési módszereket fokozatosan felváltották a posztstrukturalista, hermeneutikus vagy dekonstrukciós látásmódok. Az a felismerés, hogy a lét értelmére vonatkozó kérdés feltétele, tehát ontológiai szemlélet nélkül nem élhető teljes élet, a magyar néptáncot illetően is kiköveteli, hogy azt se pusztán gyűjtésnek, hagyományörzésnek, netán szórakozásnak vagy a szabaidő hasznos eltöltésének fogjuk fel, hanem vele kapcsolatban is tegyük fel a tánc mibenlétére és értelmére vonatkozó ontológiai kérdéseket.

Ha az európai gondolkodáson belül maradva, a Heideggertől tanult szemlélettel közelítünk az em-

beri mozdulatok felé, akkor kiderülhet, hogy a mozdulatok, így a tánc is nyelvi természetűek. Ebben az esetben a test természetes mozdulatait elkülöníthetjük a mesterségesektől, csakúgy, miként a szavak alkotta nyelv esetében Heidegger is megkülönböztette a lét szóvá válását, vagyis a valódi költészetet jelentő természetes nyelvet a diszkurzív, tudományos, vagyis mesterséges nyelvtől. Ha pedig a mozdulatokat is nyelvi természetként vesszük észre, azok természetesre és mesterségesre osztott részei ugyanannak a létfeledési folyamatnak az eredményeiként tűnnek elő, amelyek a *logoszt* is logikává fokozták le, és amelyet Gadamer Heidegger létfeledés fogalmának megfelelően egyszerűen csak nyelvfeledésnek nevez. Mindez azért tűnik különösen fontosnak, mert manapság egyre hatványozottabb ütemben válnak ijesztővé a létfeledés következményei.

Ám ahogyan mégis adott a lehetőség arra, hogy felismerjük és működésbe² hozzuk a természetes

¹ Az *igazság* fogalmát hermeneutikai értelemben használom, amelyet Heidegger művészetfilozófiai szemlélete alapján kezelek. Ennek leegyszerűsített lényege az, hogy a művészet nem objektum, se nem pötlék, hanem eredet, forrás, vagyis elsősorban nem egy erkölcsi vagy gondolati igazság ábrázolása, hanem „az igazság működésbe lépése” (Martin Heidegger, *A műalkotás eredete*, Budapest, Európa, 1988. 65.) Nem a mondanivaló vagy egy elmesélhető történet tanulságként történő felfedése, nem egy allegorizált gondolat jelentése, nem az ábrázolt hely és idő reprezentálása, mindegyik mint egy-egy lehetséges jelentés, hanem léte felfedő történés. Tehát „a mű műként világot állít fel” (Heidegger, *i. m.* 73.) vagyis nem mimetikus, világot utánozó, tehát ábrázoló, hanem teremtő.

² Ebben a dolgozatban többször használom a *működés*, és az ebből általam alkotott *működésesség* szavakat. Heidegger a működés fogalmát nem definiálja, bár nagyon sokat használja, művészetfilozófiájában ez egyik központi kategóriája. Jelentését szemléletetesképpen talán a *fűszisz* fogalmának egyik értelmezésével foglalhatom össze: A korai görögök még sokkal közelebb álltak az eredethez, mint a mai ember. Ez a megállapítás természetesen nem időrendi közelséget takar, hanem szemléletbeli és életvitelbeli. A korai görögök számára a természet, a *fűszisz*, még kiemelkedésként, keletkezésként, létesülésként, önmagától való megnyílásként jelentkezett. Még nem a természeti eseményeken tapasztalták meg, hogy mi a természet, tehát a természetértelmezés még nem az érzéki adatok utólagos reflexióinak hatására született meg, hanem felnyíló működésként észlelték, amiben benne éltek. „Csak ennek a feltáulásnak az alapján lett azután szemük a szó szűkebb értelmében vett természetre. *Φύσις* ezért eredendően éppúgy jelenti az eget mint a földet, éppúgy a követ, ahogyan a növényt is, (...) és jelenti végezetül és mindent megelőzőn magukat az isteneket küldetéses sorsukban. A *φύσις* a felnyíló-kikelő működést jelenti és az általa áthatott fennmaradást. Ebben a felnyílón-időző működésben benne rejlik mind a 'létesülés', mind pedig a 'lét', a merev megmaradás leszűkített értelmében. Nem más a *φύσις*, mint *elő-állás*, az elrejtettből önmagát kihozás és az elrejtettnek épp ezáltal fennálláshoz jutása.” (Martin Heidegger, *Bevezetés a metafizikába*, Budapest, Ikon, 1995. 74.)

nyelv írott vagy beszélt formáit, a táncon keresztül is kapcsolódhatunk létbeli eseményekhez. A magyar tánc különösen alkalmas erre, ám azt is tapasztalhatjuk, hogy még azok sincsenek tudatában a benne rejtőző kivételesen nagyszerű lehetőségeknek, akik azt naponta művelik. A magyar tánc minden egyes lépése ugyanis eredendő és teremtő módon nyit utat a lét működéssége felé, amely messze túlmutat minden hagyományőrzésen és esztétikán. Sajnos, elnézve a világ mai szomorú folyását, úgy tűnik, hogy mindez érthetővé és nyilvánvalóvá már csak a művészeti korszak vége után válhat. Előadásomban az ördögösfüzesi legényes példáján keresztül szemléltetem, hogy ez a tánc a makrokozmosz leképeződéseként miként avat be a lét működésségébe.³

A tánc mint a lét mozdulatá válása

Ha elfogadjuk a nyelv gadameri univerzalitásának elvét, és ezzel összefüggésben a nyelv és a *logosz* kapcsolatának megfelelő heideggeri és gadameri felismerések alapján analógiát teremtünk a mozgás és a *logosz* között, akkor a moz-

gást, tehát a táncot is nyelvi természetűnek tekinthetjük. Ha a nyelvet persze ennek megfelelően nem kommunikációs tényezőnek, pláne nem egy logikai igazság kimondásához szükséges eszköznek tekintjük, hanem a hermeneutikai tapasztalat közegének, akkor a tánc sem lehet más, mint olyan élettevékenység, amely közben létmegértés történik. Következésképpen, ha a tánc megértése mint létmegértés, és nem mint interpretáció történik, akkor a tánc is attól érthető meg, hogy benne élünk, mintegy benne gondolkodunk.⁴ S, ha a tánc létmegértésként nem interpretáció, akkor ezt is a lét közvetlen megnyilvánulásának lehet tekinteni, így mint közeg, „a költészet a lét szavá válása” analógiájára,⁵ a tánc is a lét mozdulatá válásaként érthető: ha a szó a lét mondása, akkor a mozdulatra is hasonló módon tekinthetünk. Ez pedig azt kell jelentse, hogy a szóhoz hasonlóan a mozdulat természetű is a létben gyökerezik, azaz az egyik a lét szóhoz jutásaként, a másik pedig a lét mozdulathoz jutásaként egzisztál. Ám ha a szóhoz jutás egy platonista eljárás segítségével elindíthat egy folyamatot, amely a szó természetes nyelvként működő megnyilvánulásától egy mesterséges nyelv, azaz a terminus értelmében vett fogalomhasználathoz ve-

³ Mondhatnánk, hogy a megközelítés és módszer a Hermész Triszmegisztosra visszavezethető hermetikán, illetve a hermetikus filozófia által képviselt eszmén alapul, ha a magyar tánc és annak működése nem lenne ősbib, mint az Egyiptomban kialakult, az európai filozófiatörténetbe a Római Birodalom második és harmadik évszázadában bevonult hermetikus filozófia. Azok a törvényszerűségek ugyanis, amelyek a hermetikában ebben az időben kifejezésre jutnak az elképzelt ősi pap, Hermész Triszmegisztosz neve alatt, csak legelső mai értelemben vett írásos megjelenései ennek a szemléletnek. Az égi és a földi világ közvetlen kapcsolatán alapuló szemlélet sokkal korábbi, amelynek egyik bizonyítékai éppen a táncok. Ami *fent*, az *lent*, s, ami *fent* az *bent*, belül az ember szívében is. E világok egységét szimbólumok, emb-lémák, hieroglifák, képek és a nyelv fedi fel. Ezek a jelek evokálják és működésbe hozzák az általuk kijelölt isteni tartalmat. Hermész Triszmegisztosz *Aszklépiosz* című művében ismerteti a világ működésének alapjait, s például *A Minden egysége* című részben ezt írja: „Az égből minden a földre, a vízbe, a levegőbe száll alá, csupán az alulról fölfelé tartó tűz az, ami elvonná tesz, ami lefelé irányul, az ő alá van rendelve. De minden, ami a magasból száll alá, az teremtő, ami pedig alulról fölfelé terjed, az tápláló. Egyedül a föld marad önmagában, saját helyén, az mindennek a befogadója, s minden befogadott fajt ő teremt újra.” Hermész Triszmegisztosz, *Aszklépiosz*, in Pál József (szerk.), *Hermetika, Mágia, Ezoterikus látásmód és művészi megismerés. Szöveggyűjtemény (Ikonológia és műértelmezés sorozat 5. kötet)*, Szeged, JATEPress, 1995. 72.

⁴ Vö. Gadamer nyelvről szóló hasonló gondolataival: „A nyelv értése maga még egyáltalán nem valóságos megértés, és nem foglal magába interpretációs folyamatot, hanem élettevékenység. Mert a nyelvet úgy értjük, hogy benne élünk – ez a tétel, mint ismeretes, nemcsak az élő, hanem a holt nyelvekre is érvényes. Tehát a hermeneutikai probléma nem a helyes nyelvtudás, hanem a dologról való helyes megértés problémája, mely a nyelv közegében történik. Minden nyelv megtanulható annyira, hogy tökéletes használatát az is magába foglalja, hogy már nem kell fordítanunk az anyanyelvünkről vagy az anyanyelvünkre, hanem az idegen nyelven gondolkodunk.” Hans-Georg Gadamer, *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, Budapest, Gondolat, 1984. 270.

⁵ „A nyelv csak a mindent lebíróból és az otthonlalanból nyerhette kezdetét, abban, hogy az ember feltört a létbe. Ebben a feltörésben a nyelv a lét szavá válása volt: költészet.” (Martin Heidegger, *Bevezetés a metafizikába*, Budapest, Ikon, 1995. 86. 1889–1891 sorok) Talán nem érdemtelen összefüggést teremteni *Aszklépiosz meghatározásai Amon királynak* című, XVI. hermetikus traktátusának azon részletével, amelyikben Aszklépiosz az egyiptomiak szent nyelvének reveláló képességéről beszél: „A hang különlegessége, az egyiptomi szavak intonációja magába zárja a mondott dolog energiáját (tén energiáiban tón legoménón). Amilyen mértékben részesülsz a hatalmából, oh király, aki mindent megtehetsz, minden áron őrizd meg ezt a beszédet a fordítástól, hogy az ilyen titkok ne jussanak a görögökhöz, a görögök gögös ékesszólása, erőtlensége ne

zet, ami immár nem a létben gyökerezik, mert a terminusban nem a dolog szólal meg, hanem a dolog helyett áll, akkor felmerülhet a kérdés, hogy ennek analógiájára vajon a mozgásnak létezik-e ilyen természete. A kérdés tehát az, hogy amennyiben a mozgás is a lét mondása, megkülönböztethetünk-e természetes és mesterséges mozdulatokat, és, ha igen, ennek vajon ugyanaz lehet-e az oka, mint az a szó fogalomtörténeti átalakulása során adódott.

A tánc és a pantomim, illetve a tánc és minden olyan mozdulatművészeti jelenség közötti különbségről van szó, ahol a mozgás tematizált jelentést is képvisel. Amíg a tánc ugyanis nem közöl, nem interpretáció, hanem mozdulathoz jutás, addig például a pantomim mozdulataiban egy-egy dolog helyett álló gesztust is felismerhetünk. Amíg a tánc önmagában áll, addig például a pantomim jeleket is használ. A pantomimes mozdulatait nem tudjuk önmagukban nézni, és a mimes is arra törekszik, hogy valamit közöljön vele: felemeli egyik karját, kissé előre tolja, és hirtelen megállítja, miközben tenyerét függőlegesen kifeszítve tartja, majd a másik kezével ugyanezt megismétli: ezzel azt közli, egy fal van előtte. Ha pedig ezután ugyanezt minden égtáj felé fordulva még háromszor megismétli, akkor ezzel azt közli, be van falazva. A mozdulatok, annak ellenére, hogy az *energeia* természetes áramlásának hatására is megszülethetnek, fogalmak helyett („be vagyok falazva”), célirányosan jöttek létre. A táncszínházak ugyanilyen módon, rendszerint díszletek és kellékek felhasználásával érnek el ugyanilyen hatást. Mindez azonban nem keverhető össze az eredendő kérdéssel, a szó értékű mozdulattal, amikor a mozdulathoz jutás táncként vagy testköltészetként jön létre. Oka nyilvánvalóan ebben az esetben is a célszerűségben, vagyis a szubjektívizmuson alapuló közlésvágyban keresendő, amikor is az ember nem elégszik meg a dolgokkal úgy, ahogy vannak, hanem az elrejtettségéből történő kiemelését a dolog egyértelműsítésével, az elrejtetlen-

ségtől való végleges elkülönítésével oldja meg, ami egyúttal ebben az esetben is egy humanizmuson alapuló, ésszerűsége törekvés hatására a titokzatosról történő elfeledéssel párosulhat. Legalábbis az ily módon létrejött előadások interpretációi többnyire ezt igazolják. Pedig a mozdulatokkal összekapcsolt jel-értékű gesztusok nem követelik ki szükségszerűen a mozdulatok létéről való elfeledkezést.

Mert a tánc mint mozdulathoz jutás a lét mondása lehet akkor is, ha nem vesszük észre, vagy nem tulajdonítunk neki jelentőséget. Ha a tánc mozdulathoz jutásként jön létre, akkor az nem pusztán a mozdulattal történő közlést, hanem a mozdulatra mint közegre történő figyelmet is kikényszerítheti, ha a figyelő létező ébersége lehetővé teszi ezt a figyelmet. A mozdulat nyelvén történő mondás nyelvisége, a szóval történő beszélgetéshez hasonlóan, nem a közlés tartalmában, hanem a pusztán tevékenységben értendő, amikor a mondás nem a szubjektum akaratának közlése, hanem a lét mozgáson keresztül és tánc közben történő bejelentkezése. Ha tehát Gadamer felismerései alapján a nyelvet a lét közegének tekinthetjük, akkor a mozgással végzett beszélgetés sem valamilyen célra irányuló közlő tevékenység, hanem közlés nélküli, azt megelőző esemény. Ezért a mozdulathoz jutás mint a lét mondása és mint beszélgetés az a közeg, amelyen keresztül a lét működésességének bejelentkezése érdekében a mozgás megnyitható. Tekintsük meg közelebről, miképpen nyitható meg az ördögösfüzesi legényes, és nevezzük meg azt, hogy mi történik akkor, amikor megnyílás van.

Az ördögösfüzesi legényes mint beavatási tánc⁶

Kezdetben a lányok összegyűltek a pajtában, a csűrben vagy az udvaron, és a szerelemről énekeltek. Volt közöttük egy, aki előénekel, az általa kezdett dalt ennek alapján folytatta a többi,

tegye haloványvá, és ne semmisítse meg a mi nyelvünk szavainak a vonzását, hatalmasságát és hatóerejét. Mivel a görögök, oh király, csak bemutatásra alkalmas üres beszéddel rendelkeznek, s valójában ebből áll minden filozófiájuk, a hangok zöreijéből. Mi viszont nem egyszerűen szavakat használunk, hanem hatóerővel teli kifejezéseket.” (kiemelés: V. T.) Idézi Pál József, A hermetikus hagyomány a reneszánsz korában, in Pál József (szerk.), *Hermetika, Mágia, Ezoterikus látásmód és művészi megismerés. Szöveggyűjtemény (Ikonológia és műértelmezés sorozat 5. kötet)*, Szeged, JATEPress, 1995. 27.

⁶ Erre a fejezetre nagy hatással volt Born Gergely *Üzenet a jövőnek* című írása, amelyet az én szerkesztői közreműködésem eredményeként felkérésre írt meg az *Eső* című irodalmi lap számára. Ez az írás azonban másik három felkérésre készült írással együtt (Falvy Károlyé, Ratkó Lujzáé és a sajátom) kimaradt a szerkesztett változathoz, de azóta megjelent in Sárosi Zoltán (szerk.), *„Kialts (még) telyes torokból!”: Tanulmányok és köszöntők Pap Gábor művészettörténész 70. születésnapjára*, Budapest, Két Hollós, 2009. 5–14. Falvy Károly 1985-ben megjelent tanulmánya, amelyben a román kaluser táncok

s ha a dal végére értek, megint más belefogott egy újabb dalba, amelynek szövege talán éppen az ő szívének szerelmes állapotjáról szólt. Majd éneklés közben lassanként egymás kezét megfogva kört vagy félkört alkottak, s ebben a körben apró, szinte egy helyben álló, típegő lépéseket tettek előbb balra, aztán pedig vissza, jobbra. Amikor pedig a dalok tempósabbá váltak, a lépések is frissebbek, egyszersmind nagyobbak lettek, a kör forgása pedig felgyorsult.

Ebbe a harmonikusan működő rendbe érkezett az első legény, később a második, s a többi, ki-ki a maga kiszemelt párja közelébe, hogy bizonyítsák férfiúi alkalmasságukat részt venni a táncban. Az előbbi rendezett, szimmetrikus körtáncsal szemben a legények egyéni mutatványos, nem egyszer akrobatikusnak számító mozdulataikkal a férfi szerep rátermettségét bizonyították a közös tánc, a csárdás előtt. A szerelem nyugalmát idéző körtánc félbeszakításával a legényeknek a körbe történő behatolásának következtében alakultak ki a párok csakúgy, miként Hunor és Magor őseink is körtáncot járó leányok közül rabolták el az alán fejedelem lányait, és alapítottak évezredekben számolható boldog hazát.

Kezdetben a lányok körtánca a kozmikus rend földi leképeződéseként a teremtés ősképét idézi. A kör mozgása balról jobbra történik, ahogyan a Nap is jár az égen, hiszen itt a földön is a kozmikus irányokra hangolódva biztosítható e rend fenntartása. A körtánc emiatt az egyformaság, a differenciálatlanság, vagyis a szűziesség állapotának megismétlése a földi világban, s mint ilyen, a világ kozmikus erők által fenntartott rendjének működésben tartását biztosítja. Ebben a szűziesség állapotba hatolnak be a körbe a maguk virtusa szerint a legények, akik a teremtő atyai erőt képviselve a szerelem szárbaszökkenését indítják el. Behatolásuk egyszerre lendíti működésbe a mikrokozmosz és a

makrokozmosz testi, lelki és szellemi erőit, így táncuk semmi esetre sem merülhet ki a szórakoztatásban. Emiatt a tánc elsősorban nem fizikai, hanem szellemi tevékenység, a táncról szóló írások és megemlékezések éppen ezért nem merülhetnek ki pusztán formai leírásokban vagy elemzésekben, hanem ezzel együtt annak a kozmoszhoz fűződő rituális és szakrális viszonyulásait is fel kell tárni, mert a róla való szólás enélkül hiányos, vagy, ami ugyanaz, hamis lesz.

Ám a magyar tánc máig megőrizte, méghozzá rendkívül gazdagon, mindazokat a sajátosságait, amelyek a kozmikus rend működésességét idézik. Hiába tolódott el funkciója a ritustól a szórakoztatásra, hiába homályosultak el jelentésrétegei és merültek ki szimpla formai leírások összegyűjtésében, hiába váltak mára megmosolyogtatóvá szimbólumrendszerei, ezek mind a tánc működésének modern értelmezései csupán. A tánc maga alapvetően erős maradt, és még akkor is a lét működésességét hozza létre és tartja fenn, ha erről még annak sincs tudomása, aki éppen műveli. Szimbolikája ugyanis olyan sokrétű, összetett, szerves, tehát organikus a makrokozmosz világgal, hogy ha kisebb motívumok a feledésbe vesznek vagy átalakulnak, még mindig elég nagy a gazdagsága ahhoz, hogy eredeti értelemben működésben maradjon, s akár egymaga is működésbe lendítsen működéséktelennek vélt területeket.

Honnan származik ez a teremtő erő, és mi az, ami eleve működésben tartja? Ahhoz, hogy ennek természetét felismerjük, s mi magunk is részeseivé váljunk, a mozdulatokra mint szimbólumokra kell tekintenünk. A tánc működését akkor értjük meg, ha a szimbólumot nem a modern szimbólumfogalommal gondoljuk el, amikor egy jel utal egy jelentésre, hanem akkor, amikor a szimbólumot azonosítjuk a dologgal.⁷ Az emberi testről már Platón is azt írta, hogy egészsége akkor tartható fenn, ha rez-

„erő-tan” eszmerendszeréről értekeznek, szintén meghatározó jelentőséggel bírt erre a fejezetre. Falvy Károly, A román kaluser táncok tartalmi és funkcionális vizsgálata, *Táncstudományi Tanulmányok*, 1984–1985. 109–141.

⁷ A *szimbólum* és az *eikón* szavak eredetileg nem közvetítő funkcióban, hanem mint jelenségek önmagukban álltak. Mindkettő jelentése a jelenlétben alapult, így a jelentés nem valaminek a helyettesítésére szolgált, hanem a dologra utalt, és ez az utalás egyúttal a szó vagy a kép lemondása volt arról, hogy ne ők, hanem a dolgok szólaljanak meg. Gadamer a *szimbólum* és az *allegória*, valamint a *kép* és a *képmás* fogalmainak történetén részletesen bemutatja, hogy eredetileg a szimbólum is és a kép is létminőség volt, és mindkettőnek az volt a rendeltetése, hogy a mindenkorai dolog szóhoz juttatásában önmagát megszüntesse. A szóhoz jutás a dolog megértésekor játszik szerepet, és azt jelenti, hogy az ember a szóhoz és a képhez eredendően hozzátartozik. „Egyik sem lehet soha puszta tárgy, hanem mindent átfognak, ami valaha is tárgygyá válhat.” (Gadamer, i. m. 283.) „Az ember nem akarhat (...) a nyelv világába felülről bepillantani. (...) Nem létezik ugyanis semmiféle olyan hely, olyan álláspont a nyelvi világtapasztalaton kívül, amelyről tekintve ez utóbbi maga képes volna tárgygyá válni.” (Gadamer, i. m. 314.) A nyelviség instrumentalista felfogásával ellentétben mindez azt jelenti, hogy

gégei azonosak a kozmosz rezgéseivel: egységnyi idő alatt négyszer annyi a szívverések száma, mint a lélegzeté.⁸ Goethe növények rajzain keresztül mutatta ki, hogy a mikrokozmosz szerkezete a makrokozmosz szerkezetével azonos.⁹ Bartók ugyanezt tette meg a hangokon keresztül: a hangok szekvenciaszerű egymásutánja a zongorán szintén kozmikus törvényszerűségekkel azonos. Ilyen összefüggésben komolytalannak minősül a táncmozdulatoknak az az eredeztetése, amely szerint a legények combra vagy lábszárra mért csapásai a poros nadrág és csizma tisztogatásának a mozdulatait ismétlik meg. Magasabb rendű okát kell látnunk ezeknek a mozdulatoknak is, amelyek túlmutatnak a praktikus szinten.

Egészen a későgótikáig szinte közmegegyezéses elfogadás övezte az emberi test felépítettségének és működésének kozmikus szinten ható természetét, hiszen akkor az ember még rendszeresen feltekinített az égre, ha pedig ezt éjszaka tette, a csillagokat is láthatta. Manapság, a létfeladás korában már alig találunk olyan helyet a világban, ahol látszanak a csillagok, csodálkozhatunk-e hát azon, hogy kikerültek létértelmezésünk tényezői közül. A létfeladás okozta elbizakodottság fokozatosan komolytalanná és neveltségessé tette a lét megértésére vonatkozó útnak ezt a módját. A tűz után immár az isteni attribútumot, a fényt is elloptuk az istenektől, így a világ különféle pontjain annál kevesebb esély

mutatkozik a létezés megértésére, minél kevesebb csillag látszik az égen.

Ám ha például a Kenneth Clark¹⁰ által a művészettörténet egyik csodájaként nevezett miniatúrára tekintünk, amelyet a kora-németalföldi festők, a Limbourg fivérek készítettek,¹¹ azt láthatjuk, hogy a test egy-egy része, szerve vagy szervpárja megfeleltethető az ég csillagképeivel, s ezek azokkal összefüggésbe hozható törvényszerűségeket rejtnek magukban. Ha ezt a miniatúrát az ördöngős-füzesi legényesben található motívumokkal vetjük össze, akkor azt láthatjuk, hogy ezek a táncmotívumok a világ rendjét képezik le, vagyis azt szimbolizálják, s ezek a szimbólumok egyben bevezetik a táncoló legényt a kozmikus rend működésésségébe.

Először is a bokák és a sarkak talajjal történő találkozási pontjai tűnnek fel, sarokcsapások, bokázók, lábkörzések, lábkörccsapások, ugrások és átugró bokázók improvizatív és szekvenciaszerűen ismétlődő variációkkal kísérve.¹² Később a karoknak a combokra, a lábszárakra és a bokákra mért csapásainak kombinációival egészülnek ki az egyébként is folyamatosan variált alaplépések. Mivel a tánc önmagában is a földhöz kötődés szakrális eseménye, hiszen a gravitáció kapcsán elrendelt tér szentségét képviseli (vö. ugrás mint a földtől történő elszakadási kísérlet lehetetlensége), a sarkak és a bokák talajhoz kötése révén a legényes kezdeti tempói a létezés terének kijelölésén túl,

nem olyan jelenséggel állunk tehát szemben, amelyben adott egy tapasztalás, amit utólagos megnevezéssel reflexió tárgyává teszünk, hanem sokkal inkább úgy fest, hogy „a tapasztalatnak magának része, hogy keresi és megtalálja az őt kifejező szavakat” (képet vagy mozdulatot), így „ami szóhoz jut, nem volt azelőtt is ott” (uo.) „A szimbólum nem pusztán egy megegyezésen alapuló jelkép, melynek valamiféle érzékfölköttit kell helyettesítenie, hanem a valóságot, melyre vonatkozik a formában rejlő törvényszerűség alapján nyilvánítja meg; ily módon a szimbólum bizonyos értelemben az, amit kifejez. (...) Nem Isten befejezett és sokrétű teremtését kell utánozni, nem a világot, amint az szemünk elé tárul, mert ez elbizakodott vállalkozás lenne, hanem ama korlátozott területen, ahol maga az ember emberileg alkot, azaz a mesterségek területén az isteni Szellem teremtő aktusának módját és jellegét kell alkalmazni.” (Burckhardt Titus, *A szakrális művészet lényegéről a világvallások tükrében*, Budapest, Arcticus, 2000. 5–7.) Ez a felfogás szintén az arisztotelésziként értelmezett miméziselmélet ellenében, alapelvében a heideggeri felismerésekhez hasonlóan közelít a műalkotáshoz, azonban hiba lenne ezek alapján a felületes egyezések alapján párhuzamot vonni köztük. Mégis sok más ponton találkozhatunk hasonlóként ható megállapításokkal. (vö. 1. sz. lábjegyzet)

⁸ Platón, Timaios, in uő. *Összes művei III.*, Budapest, Európa, 1984. 391–392.

⁹ Bockemühl, Jochen, Goethe növény-metamorfózisa, in uő. *Életösszefüggések megismerése, átélése, alakítása*, Budapest, Ita Wegman Alapítvány, 1995. 11–14.

¹⁰ Kenneth Clark, *Nézeteim a civilizációról*, Budapest, Gondolat, 1985. Idézi Németh István, *A szem és a lélek gyönyörködtesére*, <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0011/19.htm> letöltve: 2010. február 3.

¹¹ Pol Limbourg–Jan Limbourg–Herman Limbourg, *Az emberi test (miniatúra)*. Trés Riches Heures du duc de Berry (1412–1416), in Németh István, *A szem és lélek gyönyörködtesére*, <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0011/19.htm> letöltve: 2010. február 3.

¹² Vö. Misi Gábor, *Az erdélyi improvizatív férfitáncok formális elemzéséről*, <http://www.labanatory.com/common/download/2006MGYE/Formalis.pdf> 9–13. letöltve: 2010. február 3. valamint Martin György, *A mezőségi sűrű legényes*, Budapest, Népművelési Intézet, 1985.

a délceg, szilárd tartást, bátor, virtustól sem mentes kiállást biztosít, amely jelzi, hogy a legény hajlandó harmóniában maradni a közeggel, hiszen ez a közeg a létezését biztosítja számára, egyúttal készen áll arra is, hogy a maga módján betörjön ebbe a létezésbe annak érdekében, hogy annak működése egybe tartsa a dolgokat. Ez utóbbi pedig a lányok körtáncát követően annyit tesz, hogy behatolva a működésben lévő körbe termékeny erőként érkezik lánypárjához, hiszen a világ akkor teljes és működőképes, ha ez a kettő egymásra talál. A legényesnek már ez a kezdeti fázisa is beavatást biztosít a táncolók számára a világ kozmikus rendjébe, amely nem csak a világ felől hat az egyénre azáltal, hogy megismétli a kozmikus aktust tánc közben, hanem az ismétlés által az egyénben is olyan erők indukálódnak, amelyek kihatással vannak a világra.

Szemléletesebb képet kapunk a beavatás tétjéről, ha a karoknak a combokhoz, lábszárakhoz és bokákhoz történő csapásait figyeljük. Amíg az előbbi esetben egy testrészt talajhoz, illetve önmagához történő közelítéssel szemléltük (bokázó), addig most két különféle testrész találkozásának tanulságait követhetjük, ami természetesen megismertető az egyébként is organikus variációkban működő mozdulatok lehetőségeinek számát. Amíg az előbbi esetben dominánsan a test és a talaj közötti kapcsolat jelentette a beavatódás létszám meghatározottságaira összpontosítottunk, addig a különféle testrészek találkozásai az égi pályák képezte közeg felé nyithatunk. Ha a Limbourg testvérek metszetén is ábrázolt test teljességét a rendezett kozmosz teljességével azonosítjuk, akkor láthatjuk, hogy a karok, valamint a tudó a test Ikrek jegyé-

nek feleltethető meg, míg a combok a Nyilasnak, a lábszár a Vízöntőnek, a bokák pedig a Halaknak. Ebben a legényesben tehát a karok teremtenek kapcsolatot a többi jeggyel. A karok és a combok találkozási pontja így nem más, mint az Ikrek és a Nyilas közötti összeköttetés megteremtése, a karok és a lábszár pedig az Ikrek és a Vízöntőé. De ugyanez az erővonal érvényesül lábemeléskor is: a felemelt láb a tudó magasságáig emelkedik, ami újra a Nyilas–Ikrek, illetve Vízöntő–Ikrek összeköttetését eredményezi.¹³

Ha megtehetjük, hogy szemünket az égre vessük, és nyár éjszakán meghúzzunk egy vonalat a Nyilas csillagkép és az Ikrek csillagkép között, akkor azt találhatjuk, hogy ez a vonal már létezik. Ez a vonal a Tejút, a fény útja, „fejér köz”, „zöld ág”. A keleti égbolton a horizont aljáról, a Nyilastól húzódik egészen fel majdnem az ég közepéig, az Ikrekig, az Aranykapuig.¹⁴ Egy tengelyként, égi egyenlítőként szeli ketté az égboltot. A fény útjaként megjelenve az élet táplálója ez az erővonal, ami nemcsak színében hasonló a tejszínre, hanem az élet teremtő és fenntartó erejének köszönhetően funkciójában is, így képviseli a teljességet (tej-ességet). A Nyilas–Ikrek tengely tehát az élet tengelye,¹⁵ amelynek misztériumába legényes táncainkban, így az ördögösfüzési legényesben a karoknak a combokra mért csapásai által is beavatást nyerhetünk.

Ám ez a beavatási tánc sokkal többet jelent még ennél is. Nem pusztán egyéni szinten avat be a kozmikus eseménybe, hanem közösségi–nemzeti szinten is. Ha figyelembe vesszük, hogy a magyarság jegye éppen Nyilas,¹⁶ akkor az is mindennél nyilvánvalóbban kiderülhet, hogy Nyilas nemzetként

¹³ A téridő egységek mozgástendenciáit magukba rejtő emberi mozdulatok rendszeréről lásd még: Falvai Károly–Kardos Ibolya Jolán–Lőrincz Ibolya–Molnár V. József–Pap Gábor–Szántai Lajos–Szekér Klára–Winkler Zoltán, *Az esztendő köre, A napút 12 téridő-egységének vázlatos jellemzése*, Budapest, Örökség Könyvműhely, 1999. 6–7.

¹⁴ Lásd az Ikrek csillagkép ábráját: <http://www.gae.hu/mitologia/Gemini/Gemini.htm> letöltve: 2010. február 3.

¹⁶ Vö. Falvai Károly, A román kaluzer táncok tartalmi és funkcionális vizsgálata, *Táncudományi Tanulmányok 1984–1985*. 124.
¹⁶ A mostanában megjelent témérdek hiteles irodalom helyett most két olyan forrást említünk, amelyek a XX. század első felében íródtak, és amelyeket akkor még a Magyar Tudományos Akadémia elfogadott. Kinyilvánítani kívánom ezekkel a forrásmegjelölésekkel azt a meggyőződésemet, hogy az MTA különösen az utóbbi 50–60 évben szisztematikusan elutasítja a magyarság valódi múltját és gyökereit feltárni igyekvő törekvéseket. Ugyanakkor ma is elfogadott nagy tekintélynek örvendő Harmatta János, aki kimutatja, hogy Herodotos is nyilas népként említi a szkítát, és ő a magyarságot azonosítja velük. Lásd: Harmatta János, *Forrástanulmányok Herodotosz Skythika-jához*, (Magyar–görög tanulmányok sorozat 14 kötet), Budapest, Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Görög-Filológiai Intézet, 1941. Ennek ellenére manapság hallgatás övezi ezeket a felismeréseit az akadémiai irodalomban. A szkíta szó jelentése nyíl, nyílvesztő: „nevük egyjelentésűvé vált a »nyilas«-sal, a »nyílvő«-vel, mint például a germán nyelvekben (vö. svéd *skjuta*, ónémet *skiuotan*, német *schütze*, angol *shoot*)” is nyomon követhető. (Nagy Géza, *A skythák*, (székfoglaló előadás), Budapest, MTA, 1909. reprint kiadás: Budapest, Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2009. 160–161.) Makay László ezt írja a *Fehérlófia* című mese értelmezésében 1948-ban: „A magyarság őstörténete az 1930-as évek elejétől végzett tudományos feltáró munkák eredményei révén egyre világosabban rajzolódik ki előttünk. (...) A tudomány a népet igazolta. A nép sokkal igazabban tudta a törté-

feladatunk az élet tengelyének őrzése és működésben tartása. Ennek komolysága és téjje akkor látszik jól, ha figyelembe vesszük az élet tengelyére eső merőleges, tehát kifejezetten ártó erőt, a Szűz–Halak tengelyt, a haláltengelyt, melynek több mint kétezer év óta ügyeletes szimbóluma Szűz Mária és Jézus.¹⁷ És mi Nyilas nemzetként azt láthatjuk, hogy ez a szervesnek egyáltalán nem mondható valóság éppen kétezer éve, amióta a Halak világekorszak

tart, szinte teljesen szétaprózta, szétszórta a Hunor és Magor által szerelemből alapított közösségünket. Ám ennek kifejtése egy másik dolgozat tárgya, hiszen mára vége a Halak korszaknak, a tavaszpont éppen a mi életünkben átment a Vízöntőbe, ami a Nyilas számára is rendkívüli lehetőségeket tartogat. Nem kell hozzá más, csak az, ami az ördögűzési táncokat is életben tartotta és működteti ma is: a szerelem.¹⁸

Felhasznált irodalom

- Bockemühl, Jochen, Goethe növény-metamorfózisa, in uő. *Életösszefüggések megismerése, átélése, alakítása*, Budapest, Ita Wegman Alapítvány, 1995.
- Born Gergely, Üzenet a jövőnek... A magyar néptánc rituális nyelve, in Sárosi Zoltán (szerk.), *„Kialts (még) teljes torokból!” Tanulmányok és köszöntők Pap Gábor művészettörténész 70. születésnapjára*, Budapest, Két Hollós, 2009. 5–14.
- Burckhardt Titus, *A szakrális művészet lényegéről a világvallások tükrében*, Budapest, Arcticus, 2000.
- Clark, Kenneth, *Nézeteim a civilizációról*, Budapest, Gondolat, 1985.
- Falvai Károly–Kardos Ibolya Jolán–Lőrincz Ibolya–Molnár V. József–Pap Gábor–Szántai Lajos–Szekér Klára–Winkler Zoltán, *Az esztendő köre, A napút 12 téridő-egységének vázlatos jellemzése*, Budapest, Örökség Könyvműhely, 1999.
- Falvai Károly, A román kaluser táncok tartalmi és funkcionális vizsgálata, *Táncstudományi Tanulmányok*, 1984–1985. 109–141.
- Gadamer, Hans-Georg, *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, Budapest, Gondolat, 1984.
- Harmatta János, *Forrástanulmányok Herodotosz Skythika-jához. (Magyar-görög tanulmányok sorozat 14. kötet)*, Budapest, Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Görög-Filológiai Intézet, 1941.
- Heidegger, Martin, *A műalkotás eredete*. Budapest, Európa, 1988.
- Heidegger, Martin, *Bevezetés a metafizikába*, Budapest, Ikon, 1995.
- Hermész Triszmegisztoosz, Aszklépiosz, in Pál József (szerk.), *Hermetika, Mágia, Ezoterikus látásmód és mivészti megismerés. Szöveggyűjtemény (Ikonológia és műértelmezés sorozat 5. kötet)*, Szeged, JATEPress, 1995. 71–96.
- Limbourg, Pol–Limbourg, Jan–Limbourg, Herman, Az emberi test (miniatúra). Trés Riches Heures du duc de Berry (1412–1416), in Németh István, *A szem és lélek gyönyörködtesítésére*, <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0011/19.htm> letöltve: 2010. február 3.
- Makay László, Fehérlófia, in Pap Gábor (szerk.), *Csodakút, Népmese, beavatás, álomfejtés, napút, mélyléktan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*, Budapest, Pontifex, 1994.
- Martin György, *A mezősi sűrű legényes*, Budapest, Népművelési Intézet, 1985.
- Martin György, Mátyás István 'Mundruc', in Felföldi László–Karácsony Zoltán (szerk.), *Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata*, Budapest, Planétás, 2004. 63–125.
- Misi Gábor, *Az erdélyi improvizatív férfitáncok formális elemzéséről*, <http://www.labanatory.com/common/download/2006MGYE/Formalis.pdf> 9–13. letöltve: 2010. február 3.

nelmet, mint a krónikáirók.” Makay László, Fehérlófia, in Pap Gábor (szerk.), *Csodakút, Népmese, beavatás, álomfejtés, napút, mélyléktan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*, Budapest, Pontifex, 1994. 125.

¹⁷ Tegyük hozzá, hogy a szándékosan meghamisított, félremagyarázott, és ily módon intézményesített Szűz Máriáról és Jézusról van szó, hiszen az intézményesítéssel ugyanazon eszme és pozíció képviselői fokozták le őket bálványá, miután a keresztre feszítés által hössé váltak, akik keresztre feszítették.

¹⁸ A szerelemben vetett hit ereje szintén Nyilas tulajdonság.

- Nagy Géza, *A skythák*, (székfoglaló előadás), Budapest, MTA, 1909. reprint kiadás: Budapest, História-antik Könyvesház Kiadó, 2009.
- Németh István, *A szem és a lélek gyönyörködtetésére*, <http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0011/19.htm> letöltve: 2010. február 3.
- Pál József, A hermetikus hagyomány a reneszánsz korában, in Pál József (szerk.), *Hermetika, Mágia, Ezoterikus látásmód és művészi megismerés. Szöveggyűjtemény (Ikonológia és műértelmezés sorozat 5. kötet)*, Szeged, JATEPress, 1995. 25–30.
- Pap Gábor (szerk.), *Csodakút, Népmese, beavatás, álmfejtés, napút, mélylélektan, ezotéria. Tanulmányok a népmeséről*, Budapest, Pontifex, 1994.
- Platón, Timaios, in uő. *Összes művei III.*, Budapest, Európa, 1984. 391–392.